

Jóslatok helyett felelősen

Takács-Sánta András humánökológus hisz abban, hogy mindannyian szerepet kaphatunk a jövő alakításában, főként kisközösségek által.

► Román Zsuzsa //

Takács-Sánta András albumából

Takács-Sánta András (1974–) a humánökológia egyik legjelesebb hazai képviselője. 1999 óta tanít az ELTE-n, jelenleg egyetemi docens. A Társadalomtudományi Karon a humánökológia mesterszak igazgatója, a Természettudományi Karon pedig a Környezettudományi Centrum munkatársaként főként környezetan alapszakosokat oktat. A Kisközösségi Program elnevezésű, helyi ökoközösségeket segítő kutatási és akcióprogram szakmai vezetője.

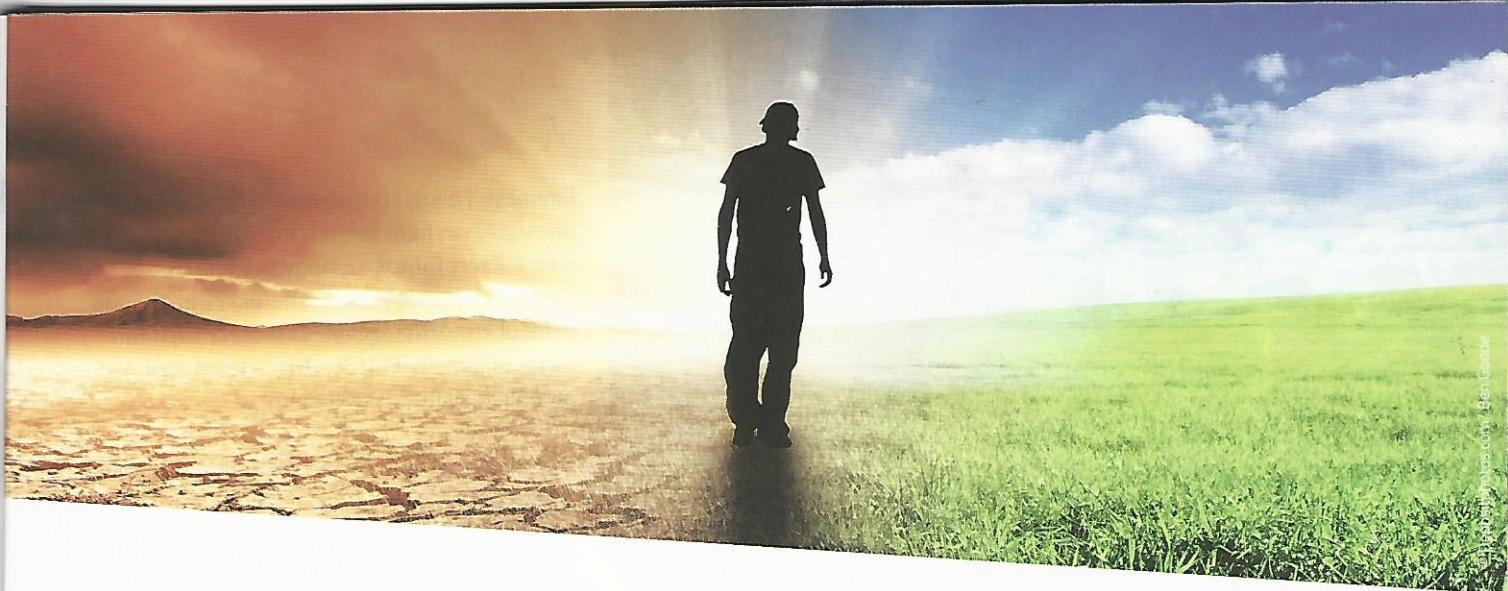
Hogyan kezdte el környezeti problémákkal, humánökológiával foglalkozni?

Nem tudatos választás eredménye volt. Vagyis nem úgy történt, hogy leültem, mérlegettem, és döntöttem. Egyszerűen csak azt kezdtem érezni, hogy nekem ezzel *kell* foglalkoznom. Hogy milyen tényezők hatására, azt csupán részben tudom rekonstruálni, mivel nagyjából 16 éves koromban kezdődött ez az elköteleződés. Az állatfajok tömeges kihalása kapcsán érzett szorongásra mindenesetre határozottan emlékszem. Mint ahogy arra is, hogy a budapesti légszennyezés egészségünket károsító hatásai már középiskolás koromban élénken foglalkoztattak.

A természettudományok egyes művelői, ha környezeti problémákról van szó, nem tartják fontosnak a társadalomtudományokhoz kapcsolódást. Te miért érzed ezt nélkülözhetetlennek?

Az alapképzettségem természettudományos: biológusként végeztem az ELTE-n. Ám igen hamar rájöttem arra, hogy a társadalomtudományok ismerete nélkül csupán nagyon korlátozott mondanivalónk lehet az ökológiai válság kapcsán. Pusztán természettudományos alapon ugyanis arról tudunk csak érvényes kijelentéseket tenni, hogy miként változtatjuk meg a bolygót. Arról viszont nem, hogy ezek a változások milyen társadalmi következményekkel járnak. Arról pedig végképp nem, hogy milyen társadalmi folyamatok húzódnak az éghajlatváltozás, a fajkihalások és a többi környezeti probléma mögött, illetve hogy a gondok enyhítése érdekében miként

módosíthatjuk e folyamatokat. Sok természettudós sajnos társadalomtudományi ismeretek nélkül megy bele ezekbe a kérdésekbe, és emiatt jószándékuk dacára nem egyszer kifejezetten naiv vagy éppen közhelyes kijelentéseket tesznek. Mentségükre legyen mondván, hogy kimondottan nehéz feladat annyi klasszikus tudományterületen otthonosan mozogni, amennyit az ökológiai válság különböző aspektusainak tudományos igényű ismerete igényel. Számomra is sok-sok évbe és rengeteg szakirodalom elolvasásába tellett, amire úgy érezhettem, hogy túrhetően átlátom a témakör sok társadalmi aspektusát – ám még így is rengeteg a tanulnivalóm. Az utóbbi időben szerencsére születtek olyan, klasszikus tudományterületeken átívelő képzések, mint amilyen a Környezettudomány vagy a humánökológia mesterszak az ELTE-n. Ám a természet- és a társadalomtudományok közötti falakat még ezek is csak részben tudták áttörni. Holott ma már jó pár tudományfilozófus állítja, hogy a tudománynak olyan új területei születnek manapság, amelyek túllépnek a diszciplínák klasszikus, a 18–19. században kialakult felosztásán. Például azért, mert látszik, hogy számos társadalmi probléma – így például az ökológiai válság – egyszerűen nem oldható meg úgy, hogy szigorúan belül maradunk a klasszikus tudományterületeken. Másképpen fogalmazva: bizonyos értelemben egyre kevésbé van értelme biológiáról, közgazdaságtanról, kémiáról vagy szociológiáról beszélni. Könnyen lehet, hogy már a közeljövő is az olyan probléma-, illetve lehetőségorientált tudományterületeké, mint amilyen többek között a humánökológia.

”

A hatékonyabb felhasználást lehetővé tévő technológiák segítségével elért eredményeket fölfalja a növekedés.

Milyen okok állnak az ember bioszféra-átalakító tevékenysége mögött és milyen környezetvédelmi stratégiák következnek ebből?

A környezeti problémák közvetlenül a gazdasági tevékenységeinkből – a nyersanyagok kitermeléséből, a javak és szolgáltatások előállításából, valamint elfogyasztásukból – fakadnak. Ezen belül is leginkább abból, hogy hány embernek van szüksége ezekre a javakra és szolgáltatásokra, illetve, hogy egy főre nézve mennyit termelünk/fogyasztunk. Ebből következően a legfőbb környezetvédelmi stratégia a mértékletesség kellene legyen – mind létszámunk, mind pedig az egy emberre jutó anyagi bőség tekintetében. E két tényezőt együtt kell figyelembe venni. Ezért félrevezető kizárólag a periféria országaira mutogatni a népességnövekedés környezeti hatásai kapcsán. Egyfelől ma már valóban csak ott haladja meg a születések száma a halálozásokét. Másfelől viszont például egy Nigerben születő gyermek lényegesen kevesebbet fogyaszt majd élete során, és főleg emiatt az ökológiai lábnyoma is sokkal kisebb lesz, mint mondjuk egy átlagos Magyarországon élő emberé.

Nem elegendő tehát a környezetkímélő technológiák alkalmazása?

Valóban sok múlik azon is, hogy a fent említett gazdasági folyamatok során mennyire környezetbarát technológiákat alkalmazunk. Ám manapság túlságosan is csak ezektől várjuk a megoldást, miközben nem vagyunk hajlandóak megkérdőjelezni a növekedés parancsolatát. A legnagyobb baj az, hogy a hatékonyabb

anyag- és energiafelhasználást lehetővé tévő technológiák segítségével elért eredményeket előbb-utóbb fölfalja a növekedés. Ez az úgynevezett Jevons-paradoxon. Talán leghíresebb példája, hogy hiába fogyasztanak már évtizedek óta egyre kevesebbet a gépkocsijaink 100 kilométeren (legalábbis Európában biztosan), összességében mégis egyre nagyobb környezetterhelést okoznak, mivel egyre több van belőlük, egyre gyakrabban használjuk őket, valamint egyre több embernek van jogosítványa. De említhetjük e paradoxonon kívül még például azt is, hogy minden új technológia óhatatlanul is újabb problémákat generál – nem egyszer súlyosabbakat, mint a régiek, amelyeket kiváltak. Szemléletes példát jelentenek erre az ózonréteget károsító szintetikus vegyületek, amelyeket évtizedeken át ünnepeltek azért, mert nem mérgezőek, nem robbanásveszélyesek, nem tűzveszélyesek – ráadásul e szempontokból roppant problémás anyagokat sikerült kiváltani velük. Közel fél évszázadon át a kutya sem gondolt arra, hogy az ózonréteg vékonyítása által valójában sok-sok ember és más élőlény egészségét fenyegetik.

Ilyen és ehhez hasonló okok miatt aggódunk Földünk jövője miatt. A katasztrófaelméletek, amelyek azonnali ökológiai összeomlást vetítenek eléink, nem segítenek a tisztánlátásban. Te mit gondolsz a jövőről?

A jövővel kapcsolatban egyvalami biztos: a bizonytalanság. Nem szabadna hinnünk senkinek, aki azt állítja magáról, hogy ismeri a jövőt.

Takács-Sánta András albumából

A Kisközösségi Program június 28-i rendezvényén.

”

Elsősorban alulról jövő kezdeményezések által következhet be az ökológiai fordulat.

Rengeteg példát lehetne említeni, hogy miként sülték föl kínosan magabiztos jóvendőmondók, köztük Nobel-díjas tudósok is. A modern tudomány azzal kecsegtet bennünket, hogy elsősorban matematikai modellek segítségével a jövő előre jelezhető. Csakhogy egymással kölcsönhatásban álló összetett rendszerek esetében falakba ütközünk. Legyünk bármilyen okosak, rendelkezünk a legmodernebb műszerekkel vagy módszerekkel, a jövőt illetően szinte csak tévedhetünk. Bolygónk, illetve társadalmaink jövőjét nem tudjuk tehát megjósolni, ugyanakkor képesek vagyunk alakítani. Ezért a legjobb, amit tehetünk, hogy kívánatos jövőforgatókönyveket, pozitív víziókat vázolunk föl, és minden cselekedetünkkel igyekszünk ezek megvalósulását elősegíteni.

Valóban lehet az egyes embernek szerepe egyfajta kívánatos változás elérésében, amikor például Trump visszamondta a párizsi klímaegyezményben vállalt állami kötelezettségeket?

Sajnos naivitás volna azoktól várnunk egy ökológiai fordulat elindítását, akiknek jelenleg a legtöbb politikai hatalom összpontosul a kezében. Ők ugyanis szerte a világon szorosan össze vannak fonódva olyan gazdasági szereplőkkel, akik a legkevésbé érdekeltek egy ilyen társadalmi átalakulásban – a gazdasági elit által nyújtott anyagi eszközök nélkül nem is lettek volna képesek hatalomra kerülni. Emiatt ez a bizonyos ökológiai fordulat elsősorban alulról jövő kezdeményezések által következhet be – a fentiek miatt pedig része kell legyen hatalmunk visszaszerzése, a demokrácia kiterjesztése is.

Egymástól elszigetelt egyének ugyanakkor önmagukban nem sok eredményt képesek elérni. Ezért fontos az, hogy fogjunk össze hasonlóan gondolkodó emberekkel, alkossunk például kisközösségeket, és először saját háztartásaink mellett elsősorban a településünkön próbáljunk változásokat elérni.

Úgy tudom, te konkrétan is támogatod ezeket a kisközösségeket.

Igen, ilyen közösségek létrejöttének elősegítése érdekében hoztuk létre a Kisközösségi Programot. Ennek keretein belül egyrészt terepmunkát végzünk: fölmérjük az itthon működő ökológus helyi kezdeményezéseket, újabban pedig a gyakorlatban is igyekszünk segíteni helyi ökoközösségek létrejöttét és működését. Másrészt különleges nyári ökotáborokat szervezünk minden korosztálynak. Harmadrészt tíz hónapos humánökológia tanfolyamon mutatjuk be a témában elmélyülni vágyók számára, hogy miben áll az ökológiai válság, és milyen kiútlehetőségek léteznek. Végül pedig könyveket és tanulmányokat is írunk a témakörben. Első kötetünk, a nemrégiben megjelent „Építőkockák egy új világhoz” olyan működő, főként hazai kezdeményezéseket mutat be, amelyek bizonyítják: egy, a mainál zöldebb és igazságosabb társadalom alapjai már Magyarországon is készen állnak. A várhatóan ősszel megjelenő, „A közlegetők komédiája” című könyvem pedig tudományos alapossággal, mégis közérthetően igyekszik majd bizonyítani, hogy a közösségek újrafelfedezése miért jelenthet kiutat a mindnyájunkat egyre inkább fenyegető ökológiai válságból. //

¹ E két tényező elsőbbségét a többivel szemben meggyőzően bizonyítja: T. Dietz, E.A. Rosa & R. York: Driving the human ecological footprint. *Frontiers in Ecology and the Environment* 5:13–18, 2007

² Annak részletesebb indoklását, hogy a környezetkímélő technológiák önmagukban miért nem fogják megoldani az ökológiai válságot, lásd: Takács-Sánta A.: *Bioszféra-átalakításunk nagy ugrásai*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2008. 94–96.

³ A Kisközösségi Programról részletesebben: www.kiskozossegek.hu